

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ложка, гаптована сорочка, ковшик, прикрашений квітами, випалений жигалом, посуд з спокійним візерунком, миска з зображенням риби або птаха» (Загребельний, 2001; с. 375).

Текстові ілюстрації фіксують семантичне накладання атрибутів «мистецтво» — «держава», бо у творчості — тривалість і вічність держави та її громадян. У романі «Диво» протиставляється уявлення про роль і місце митця в Київській Русі та Візантії, оприявлене антонімією художник — раб: «Так повелося здавна. Ще з Єгипту пішло: жрець — і фараон, і раб — художник. ... І в римлян, спадкоємцями яких вважали тепер себе ромей» (Загребельний, 2001; с. 375).

Отже, лінгвокультурний концепт «Київська Русь», який у художньому дискурсі П. Загребельного є важливим складником макроконцепту «держава», становить складне ієрархічне художньо-семантичне утворення, марковане низкою антонімічних смислових атрибутів, що послідовно конкретизують протиставлення кодів «внутрішня політика» — «зовнішня політика».

ЛІТЕРАТУРА

1. Голюкова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту: монографія. Дніпро: Акцент, 2018. 432 с.
2. Манакін В. Сопоставительная лексикология. К.: Знання, 2004. 327 с.
3. Меделяєва А. О. Структура макроконцепту «держава» в художньому дискурсі П. Загребельного. *Філологія XXI століття: Збірник наукових праць студентства й наукової молоді*. Харків, 29 квітня 2020. (за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної конференції студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 року). Харків, 2020. С. 52–54.
4. Нестеренко Н. П. Моделювання хронотопу в історичних романах Павла Загребельного 1980–90-х років: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Харків, 2015. 20 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Загребельний П. Диво: роман. Київ: Махаон-Україна, 2000. 576 с.
2. Загребельний П. Неложними устами: статті, есе, портрети. К.: Рад. письменник, 1981. 477 с.
3. Загребельний П. Тисячолітній Миколай: роман. К.: Фірма «Довіра», 1994. 636 с.

УДК 373.5.016:811.161.2'35

Тетяна Ніфантьєва

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ

Вироблення навичок орфографічно грамотного письма — тривалий і складний процес, обумовлений, з одного боку, труднощами української орфографії,

з другого, мовленнєвими та психофізичними особливостями дітей, які мають мовленнєві порушення.

Метою нашої розвідки є виявлення особливостей роботи з учнями, що мають порушення мовленнєвого розвитку, щодо формування мовних компетенцій, зокрема орфографічної грамотності.

Як відзначають відомі методисти Д.М. Богоявленський, М.Ф. Гнезділов, С.П. Жуйков, М.С. Рождественський, грамотне письмо — це, перш за все навичка, а не знання, хоча воно передбачає знання орфографічних правил. Учень не просто говорить і пише, він має говорити і писати правильно, замислюючись над тим, як він висловлює думку, як орфографічно правильно пише слово. Отже, оволодіння грамотним письмом передбачає усвідомлене формування орфографічної навички [Чередніченко].

Орфографічна навичка формується в результаті виконання численних вправ і на основі простіших навичок та умінь, таких як: графічна навичка; уміння аналізувати звуковий склад слова; визначати морфемний склад слова; на основі граматичних знань виділяти із слова орфограму, яка потребує перевірки; уміння підвести орфограму під правило та деякі інші вміння.

Труднощі оволодіння орфографічними навичками обумовлюються не стільки незнанням орфографічних правил, скільки невмінням застосовувати їх на практиці. Основною проблемою в дітей із ЗППР є знаходження в словах орфограм та вирішення орфографічного завдання. Останнє ж потребує володіння морфологічним аналізом слів, достатнього лексичного запасу, здатності підібрати необхідні перевірні слова за формально граматичними ознаками.

В українській мові більшість орфографічних правил належать до фонеморфологічного принципу письма, в основу якого покладена сформованість орфографічної навички. У психологічній літературі розглядається два типи навичок. До першого типу належать такі, що формуються на основі багаторазового повторення, тобто моторні навички. До другого типу належать навички, що утворюються в процесі виконання розумових дій, тобто інтелектуальні. Процес оволодіння орфографією має складну багатоопераційну та багаторівневу психологічну структуру, що передбачає сформованість багатьох дій та операцій. Як вище уже говорилося, що орфографічна навичка належить до інтелектуальних навичок, її структура передбачає здійснення низки простих дій [Пригода].

Першою складовою орфографічної навички є уміння побачити орфограму в слові (тобто, встановлювати різницю у звуковому та графічному складі слова). Уміння бачити фонетичне чергування тісно пов'язане зі сформованістю слухового аналізатора, а саме: слухового сприйняття, слухової уваги та пам'яті. Побачити орфограму в слові можливо завдяки сформованості орфографічної пильності, яка є найскладнішим умінням орфографічної навички.

Наступною структурною складовою зазначеної навички є вміння визначати тип орфограми. Забезпечення цього вміння відбувається на основі сформованості морфологічного аналізу та достатнього рівня володіння лінгвістичними знаннями про морфемний розподіл слів.

Після того, як визначено тип орфограми, учні пригадують правило і, використовуючи засвоєні на уроках української мови теоретичні знання з розділу орфографія, відповідним чином записують слово, тобто розв'язують орфографічну задачу, в основі якої лежить орфографічна дія, що виконується за певним алгоритмом. Провідним процесом зазначеного вміння є оперативна пам'ять й зорова увага. На зазначеному етапі здійснюється актуалізація теоретичних знань

й автоматизація орфографічних дій, зазначений етап є складним і довготривалим. Таким чином, четвертою складовою орфографічної навички є розв'язання орфографічної задачі. У процесі актуалізуються такі розумові дії, як аналіз, синтез, абстрагування тощо. Тут основна роль належить мовно-руховому аналізатору.

До останньої складової орфографічної навички належить самоконтроль. Одним із основних структурних компонентів дії самоконтролю забезпечує операцію порівняння, без якої неможливо здійснити сам акт письма та операцію співставлення. Поступово сформована операція стає автоматизованим засобом виконання складної дії — транслювання власної думки у писемній формі.

Отже, орфографічна навичка спирається на сформованість цілого комплексу взаємообумовлених знань, умінь і дій. Тільки за таких умов учень може застосувати теоретичні знання для пояснення написання, тобто діяти усвідомлено. Для того, щоб орфографічна дія стала автоматизованою, учню потрібно не тільки запам'ятати, а й усвідомити способи автоматизації, одним із яких є свідомий контроль, що передбачає вміння свідомо користуватися автоматизованими операціями та контролювати їх. Усвідомлена автоматизація практичних дій призводить до формування навички, яка є заключним етапом засвоєння орфографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пентилюк М.І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: Підручник [М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна та ін.]; за ред. М.І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2009.
2. Пригода З. Корекція дизорфографій в учнів 5–6 класів з тяжкими порушеннями мовлення: Методичні рекомендації. К., 2014.
3. Чередніченко Н.В. Вироблення орфографічної пильності в учнів із важкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 1999. № 2. С. 21–24.

УДК 811.161.2'42

Марина Скидан

аспірантка, наук. кер.: д. філол. наук, проф. К. Ю. Голобородько.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Лінгвістичний час, який пронизує майже всі рівні мовної системи, у лінгвістиці позначають загальним терміном «темпоральність». Темпоральність — це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка, з одного боку, співвідноситься з об'єктивним (реальним) часом, з другого, — з відображенням часових характеристик і відношень дійсності у свідомості людей, тобто концептуальним і перцептивним часом.

Дослідженню часу в лінгвістиці присвячено багато робіт як вітчизняних (О.В. Бондарко, О.В. Гулига, О.І. Смирницький, Л.С. Бархударов, Н.А. Слюсарєва, Г.А. Воронцова, Н.А. Потаєнко та ін.), так і зарубіжних науковців (Ф. Палмер, О. Есперсен та ін.) Осмислюючи час, як категорію культури, А.Я. Гуревич

Олена Джура

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «Тисячолітній Миколай» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО) 162

Наталя Ісакова

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 166

Ольга Коваль

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ 168

Ольга Колосова

СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ 170

Олена Кукіна

МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ 173

Аліна Меделяєва

ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 177

Тетяна Ніфантиєва

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ 180

Марина Скидан

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО 182

Ярослав Скидан

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *СЛОВО* В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ 184

Вікторія Соприкіна

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ 186

Олена Титаренко

ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ 188

Вікторія Усатенко

ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ 190

Олена Фурат

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ 193

Тетяна Чернецова

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» 195

Анна Штефан

ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» 197

Юлія Шевченко

АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» 199